

Odjeci svjedočenja

Pilot-studija o dugoročnim posljedicama
svjedočenja pred MKSJ-om

Sažetak

Tim pilot-studije

Služba za žrtve i svjedoke (SŽS) je nezavisno i neutralno tijelo u Sekretarijatu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) koje organizuje pojavljivanje svih svjedoka pred MKSJ-om, bez obzira da li ih je pozvalo vijeće, optužba ili odbrana. Služba za žrtve i svjedoke radi kako bi osigurala da svi svjedoci¹ mogu svjedočiti sigurno i bezbjedno i da iskustvo svjedočenja nema za posljedicu daljnju štetu, patnje ili traumatizaciju svjedoka. Aktivnosti SŽS-a obuhvataju koordinisanje odgovora na zahtjeve bezbjednosti, pružanje psiho-socijalne i logističke podrške svjedocima, kako u Hagu tako i na području bivše Jugoslavije.

Castleberry Peace Institute pri University of North Texas (UNT) sponzoriše najnaprednija istraživanja i obrazovne programe o uzrocima i posljedicama rata i nasilja na ljudsku bezbjednost, kao i o nužnim i dovoljnim uslovima za uspostavljanje održivog mira. Institut stavlja naglasak na sveobuhvatne pristupe za razumijevanje rješavanja sukoba u cilju razvijanja demokratije, jačanja ljudskih prava i unapređivanja ekonomskog razvoja, kako među državama tako i unutar njih. *Centar za psihosocijalna zdravstvena istraživanja* pri UNT-u je multidisciplinarna grupa koja se služi metodama antropologije, biheviornalne medicine, obrazovanja, javnog zdravstva i sociologije u svrhu pionirskih istraživanja psihosocijalnih fenomena i razvoja psihosocijalnih i biheviornalnih intervencija za dugoročnu dobrobit.

Ovaj sažetak sadrži najznačajnije rezultate izvještaja "Odjeci svjedočenja. Pilot-studija o dugoročnim posljedicama svjedočenja pred MKSJ-om", zajedničke publikacije University of North Texas i Službe za žrtve i svjedoke Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

Elektronska verzija cijele publikacije dostupna je na <http://www.icty.org>.

Copyright

Sva prava pridržana. Ova publikacija smije se reproducirati u cjelini ili djelimično u bilo kojem obliku za obrazovne i druge neprofitne svrhe bez posebne dozvole vlasnika copyrighta, pod uslovom navođenja izvora: University of North Texas i Služba za žrtve i svjedoke MKSJ-a

Izjava o odricanju od odgovornosti

Stajališta izražena u ovoj publikaciji su stajališta autora koja ne predstavljaju nužno stajališta Ujedinjenih nacija, uključujući MKSJ, niti država članica UN.

Juni 2016.

¹ Kako se u ovom dokumentu često spominju imenice koje se odnose na ljude, radi preglednosti i čitljivosti sufixi za označavanje ženskog roda nisu korišćeni. Smatra se da se svi izrazi upotrijebljeni u muškom gramatičkom rodu u ovom dokumentu odnose bez diskriminacije i na žene. Napominjemo da se tokom intervjua, a i u samom upitniku, koristio rodno osjetljiv jezik.

Uvod

Ova pilot-studija bavi se dugoročnim i kratkoročnim posljedicama svjedočenja na svjedoke i pruža dragocjeni uvid u ostavštinu najvažnijih sudionika u radu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (dalje u tekstu: MKSJ) – onih koji su ovdje došli svjedočiti. Svjedoci su od ključne važnosti za međunarodno krivično pravosuđe i Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija potvrdio je da je žrtvama i svjedocima potrebno pružiti podršku tokom cijelog pravosudnog procesa tako što je osnovao Službu za žrtve i svjedoke (dalje u tekstu: SŽS) u isto vrijeme kad je osnovao MKSJ.

SŽS je uvela nove trendove kad je riječ o konceptualizaciji i izgradnji sistema i usluga potrebnih da se pruži podrška svim svjedocima pozvanim da svjedoče u krivičnim predmetima pred MKSJ-om. Svojim integrisanim modelom usluga SŽS se bavi višedimenzionalnim potrebama svjedoka prije, tokom i nakon svjedočenja. Druge službe za žrtve i svjedoke, osnovane kasnije pri Međunarodnom krivičnom sudu, Specijalnom sudu za Sierra Leone, Specijalnom tribunalu za Liban i pri nacionalnim sudovima u bivšoj Jugoslaviji slijede taj pristup.

Tokom posljednje dvije decenije SŽS je pružila pomoć skoro 5.000 svjedoka koji su svjedočili i primijetila da proces svjedočenja može biti iskustvo puno izazova. Od svjedoka se često traži da se prisjete traumatičnih događaja, gubitka svojih najbližih, svoje ratom zahvaćene zemlje, a sve to u kontekstu jednog inostranog suda, daleko od njihovog doma. Budući da je zatvaranje MKSJ-a predviđeno za 2017. godinu i on ulazi u fazu nasljeđa, od ključne je važnosti da se svjedoci u fazi poslije svjedočenja upitaju što je za njih značilo svjedočiti i kakav je uticaj svjedočenje imalo na njihov život.

Da bi se bolje shvatilo šta su svjedoci iskusili prilikom svjedočenja, SŽS i Castleberry peace Institute pri University of North Texas (UNT) pokrenuli su 2012. godine pilot-studiju za procjenjivanje iskustva svjedoka. Među glavnim temama su: kontekst iz kojeg dolazi svjedok i razlozi za svjedočenje; socio-ekonomski uticaj svjedočenja; pitanja bezbjednosti; fizičko i psihološko zdravlje i dobrobit, i percepcija pravde i MKSJ-a.

Ova pilot-studija je inovativna u više aspekata. Nijedna studija ovakvog opsega do sada nije koristila sistematski i naučni proces uzorkovanje tako velike populacije, niti obuhvatila svjedoke koje su pozvale sve strane u postupku (Tužilaštvo i Odbrana, kao i sudska Vijeća) kako bi ispitala uticaj koji ima svjedočenje. Stručno i iskusno osoblje SŽS-e je tokom dvije godine ispitalo 300 svjedoka, nastanjenih u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu i Srbiji.

Učešće SŽS-e omogućilo je da se studijom obuhvate svjedoci koji se inače ne bi mogli obuhvatiti (kao što su svjedoci koji su u sudnici uživali zaštitne mjere), a UNT je kao vanjski partner u ovom istraživanju osigurao pouzdanost i validnost istraživačkog procesa, uključujući nezavisnu analizu podataka.

Odabir svjedoka i kontekst iz kojeg dolaze

Tokom ove pilot-studije korišteno je i nasumično i kvotno uzorkovanje kako bi se obezbijedio najveći broj svjedoka iz najvećeg broja suđenja, isključivši one u suđenjima Hadžiću, Karadžiću, Mladiću i Šešelju koja su i dalje trajala tokom izvođenja istraživanja.

SŽS je obavila razgovore sa 300 svjedoka, 47 žena i 253 muškarca, sa širokog geografskog područja, i to iz Bosne i Hercegovine (54,3%), Hrvatske (20,7%), Kosova (8,7%), i Srbije (16,3%). Ispitanici su, ako su htjeli, mogli navesti i svoju nacionalnu i vjersku pripadnost, što je pokazalo da se radi o grupi raznolikog sastava: Bošnjaci (26%), Hrvati (27%), Srbi (31,7%); i Albanci (8,3%), dok se ostatak (7%) nije opredijelio. Isto tako, ispitanici su za svoju vjersku pripadnost naveli da su muslimani (30,7%); katolici (23,3%); pravoslavci (27,3%) a ostatak su ateisti, agnosticili ili se nisu opredijelili (18,7%).

Slika 1 – Geografska raspoređenost ispitanika

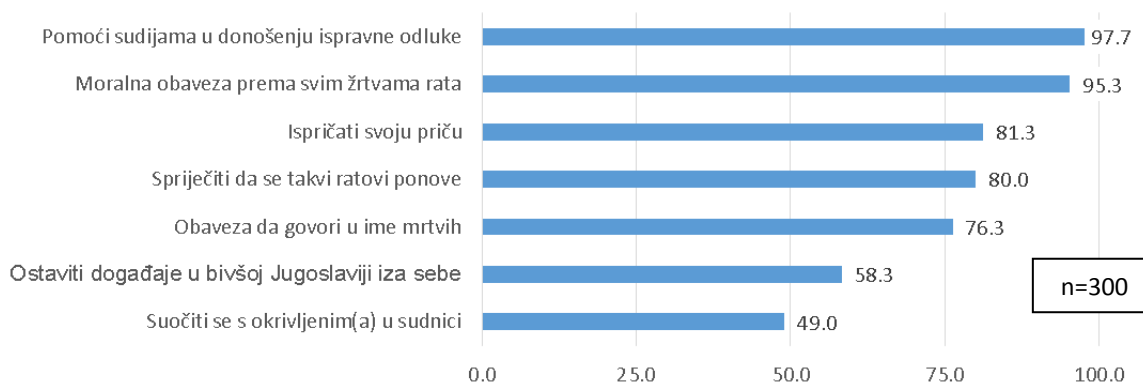

Kao uzorak za ovu pilot-studiju uzeti su svjedoci iz raznih suđenja, koja su uključivala različit broj optuženih. Svjedoci u ovom uzorku prilično su reprezentativni za ukupni rad MKSJ-a tokom perioda na koji se studija odnosi. Otprilike dvije trećine svjedoka bili su svjedoci Tužilaštva, a preostala jedna trećina svjedoci Odbrane. Otprilike dvije trećine svjedoka svjedočilo je samo jednom (n=195), a ostatak je svjedočio više puta, uključujući i sedamnaest ispitanika koji su svjedočili i za Tužilaštvo i za Odbranu. Četiri svjedoka koja je pozvalo Vijeće takođe su svjedočila za Tužilaštvo. Ispitanici su svjedočili u važnim i raznolikim predmetima, vezanim za 41 suđenje protiv 90 optuženih.

Razlozi za svjedočenje

Svjedoci su mogli navesti više od jednog razloga za svjedočenje i najčešće citirani razlozi su motivisani altruizmom: “želja da se sudijama pomogne u donošenju ispravne odluke” i “moralna obaveza prema svim žrtvama”. Takođe su česti razlozi “spriječiti da se takvi ratovi ponove” i “obaveza da govori u ime mrtvih”. Ispitanici su takođe izrazili unutrašnje motive kao što je “želja da ispriča svoju priču” i, rjeđe, “ostaviti događaje u bivšoj Jugoslaviji iza sebe”.

Slika 2 – Razlozi za svjedočenje

Ukupno uzevši, 272 svjedoka (90,7%) navelo je da su zadovoljni svojim svjedočenjem kad razmišljaju o razlozima zbog kojih su svjedočili. U tom smislu nema značajnih razlika između onih koji su svjedočili za Tužilaštvo i Odbranu.

Svjedoci su naveli da su opšteuzevši imali dovoljno vremena da se pripreme i da su raspolagali adekvatnim informacijama o MKSJ-u prije svjedočenja. Žene se u usporedbi s muškarcima nešto manje slažu da su imale dovoljno vremena za pripremu, ili da su raspolagale adekvatnim informacijama u vezi sa svjedočenjem. Velika većina svjedoka navodi da su zadovoljni pomoći koju im je pružila SŽS.

Ljudska bezbjednost

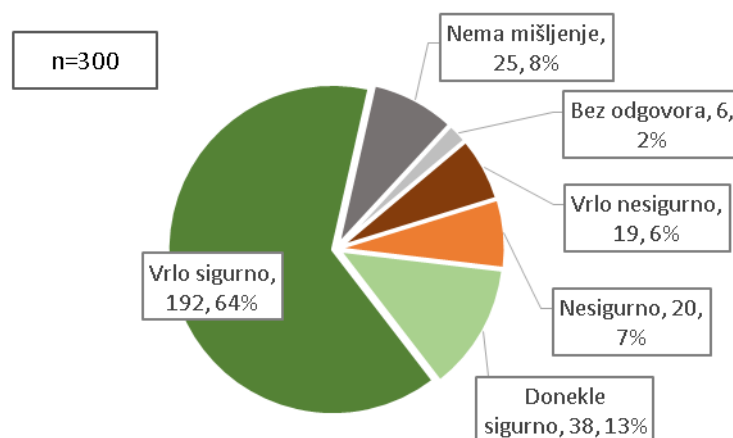
Fizička bezbjednost i društveno-ekonomska sigurnost

Svjedoci moraju biti u mogućnosti da svjedoče slobodno i bez straha od značajnih posljedica, pa je uticaj svjedočenja na njihovu socio-ekonomsku i fizičku bezbjednost od ključnog značaja. Jedna mala ali značajna grupa ispitanika pretrpjela je negativne posljedice zbog svog svjedočenja pred MKSJ-em, a potom bila suočena s problemima u svojoj zajednici. Ove negativne posljedice kreću se u rasponu od kritike i prestanka kontakta do ekonomske štete i prijetnji njihovoj bezbjednosti i bezbjednosti njihovih porodica. Takav ostracizam i prijetnje ljudskoj bezbjednosti direktno dovode u opasnost pravdu i ugrožavaju izgleda za pomirenje.

Velika većina ispitanika navela je da svjedočenje nije imalo negativnih posljedica po njihove intimne veze (n=260), međutim, ova pilot-studija ustanovila je da više od jedne osmine ispitanika smatra da su pretrpjeli neki oblik negativnih posljedica kao što su **kritika ili prestanak kontakta** (n=39), a jedan od sedam ispitanika kaže da su drugi ljudi sa njima **stupili u kontakt da bi ih spriječili** da svjedoče ili im **prijetili** zbog njihovog svjedočenja (n=44). Kritika, prestanak kontakta i prijetnje uglavnom dolaze od optuženog i onih koji su njemu bliski, kao i od vjerskih i lokalnih vođa u zajednici. Prijetnje su došle i iz iste i iz drugih nacionalnih grupa. Pet ispitanika je navelo da su se preselili zbog problema sa bezbjednošću. Samo 22 od 44 ispitanika kojima su upućene prijetnje su se potom obratili vlastima.

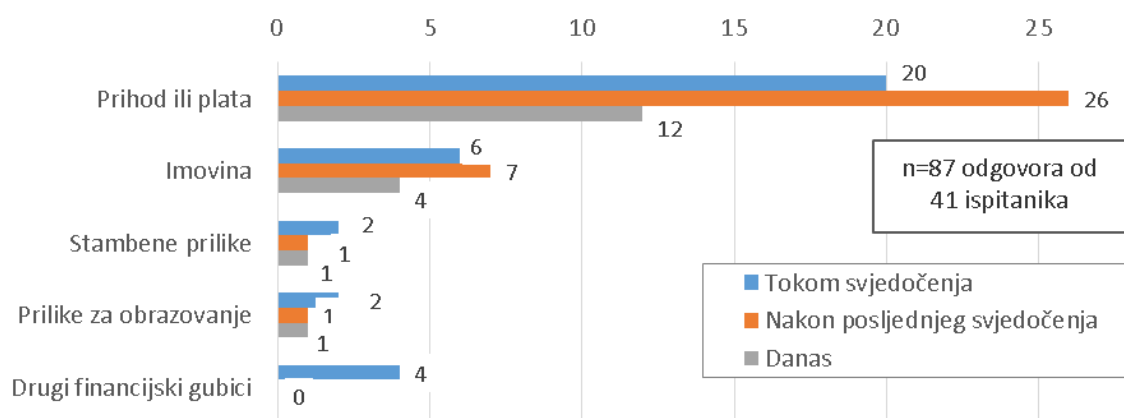
Sveukupno gledano, svjedoci se danas osjećaju relativno bezbjedno, kako oni koji su svjedočili javno tako i oni koji su svjedočili sa zaštitnim mjerama u sudnici. Međutim, otprilike 13% ispitanika i danas osjeća neki nivo nesigurnosti. Da li je uzrok tome činjenica da su oni svjedočili ili napetosti koje su i dalje prisutne u regionu ne može se sa sigurnošću utvrditi na osnovu ovih rezultata.

Slika 3 – Opšti osjećaj bezbjednosti danas

Prijetnje ekonomskoj sigurnosti svjedoka negativno utiču na sposobnost međunarodnih sudova da provode svoj mandat. Otprilike tri četvrtine ispitanika bilo je zadovoljno financijskom naknadom dobijenom od MKSJ-a (dnevnice koje MKSJ isplaćuje svjedocima tokom njihovog svjedočenja). Mala ali značajna grupa iskusila je druge vrste **ekonomskih gubitaka**. Takvi gubici bili su najčešći nakon posljednjeg svjedočenja svjedoka, a osamnaest svjedoka trpe gubitke i danas. Ne samo da svjedoci imaju ekonomske gubitke zbog svjedočenja nego i nailaze na prepreke u povratku štete uzrokovane ratom. Iako, teorijski gledano, žrtve imaju zakonsko pravo da pokrenu **građansku parnicu radi reparacije**, samo desetero ispitanika navelo je da su to učinili kako bi dobili odštete od optuženih koji su osuđeni pred MKSJ-om.

Slika 4 – Ekonomski gubici pripisani svjedočenju, po vremenskim periodima

Sveukupno gledavši, ako se “neto socio-ekonomska nesigurnost” sagleda kroz: (1) negativni uticaj na intimne veze; (2) kritiku; (3) ostracizam; i (4) negativne ekonomske posljedice bilo tokom svjedočenja, nakon posljednjeg svjedočenja ili danas, otprilike jedna četvrtina ispitanika (n=80 odnosno 26,7%) smatra da su zbog svjedočenja pretrpjeli jednu ili više vrsta ovakvih posljedica.

Pravne posljedice

Od 300 svjedoka koji su ispitani za ovu studiju, manje od sedam posto (n=21) navelo je da su primili obavezujući nalog (*subpoena*). Više od 15% (n=46) ispitanika **pozvani su da svjedoče u drugim postupcima** zbog toga što su svjedočili pred MKSJ. To ukazuje na činjenicu da svjedočenje može rezultirati daljnjim učešćem u pravosudnim postupcima na koje svjedok prvobitno nije računao.

Psihička i fizička dobrobit

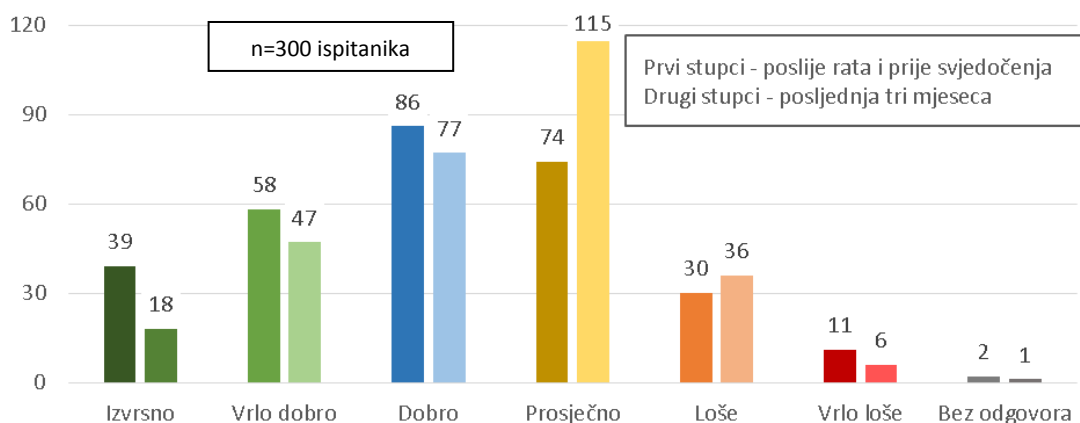
Trauma i zdravlje

Duševno i fizičko zdravlje svjedoka direktno je vezano za njihova **ratna iskustva**. Većina ispitanika iskusila je tešku emocionalnu i fizičku traumu za vrijeme ratova u bivšoj Jugoslaviji. Posebno prevladavaju neke vrste trauma - više od dvije trećine ispitanika iskusila je granatiranje, bila suočena sa smrću odnosno imala osjećaj da im je život u opasnosti. Više od polovine ispitanika navelo je da su iskusili borbene situacije, kao i manjak hrane i vode. Iako je veliki broj ispitanika čuo priče o nizu traumatičnih iskustava tokom rata, značajan broj njih nije iskusio, vidio, pa čak ni čuo priče o uobičajenim ratnim pojavama, poput silovanja ili seksualnog nasilja, otmica ili fizičkih napada od strane poznatih osoba.

Posljedice traume u razmjerima u kojima su ih iskusili svjedoci može dovesti do ponovne traumatizacije tokom svjedočenja i predstavljati značajnu poteškoću u prevladavanju tih ratnih iskustava. Rezultati pilot-studije indiciraju da su ti događaji ostavili za sobom trajne **emocionalne posljedice** kod značajnog broj ispitanika. Mnogi su naveli da često (ili prilično često) misle na svoje najbliže koje su izgubili (37%), kao i na događaje i iskustva tokom sukoba (25%), dok izvjestan broj ispitanika takođe nastavlja da misli i na iskustvo svjedočenja (33%).

Svjedoci su zbog ratnih trauma suočeni sa više **fizičkih** zdravstvenih problema. Velika većina svjedoka je navela da ne misli da im je zdravlje danas lošije (77%), ni da će se pogoršati zbog svjedočenja pred MKSJ-em (73%). Imajući u vidu da je prosječna starosna dob ispitanika 59 godina, nimalo ne iznenađuje da oni navode više zdravstvenih problema vezanih za stres u vrijeme svjedočenja, dok se danas tuže na više zdravstvenih problema vezanih za starenje (vid, krvni pritisak, pokretljivost, itd.). Opšteuzevši, žene navode lošije zdravstveno stanje od muškaraca, što potvrđuje druga istraživanja da nakon žestokih sukoba žene češće navode negativne posljedice po zdravlje od muškaraca.

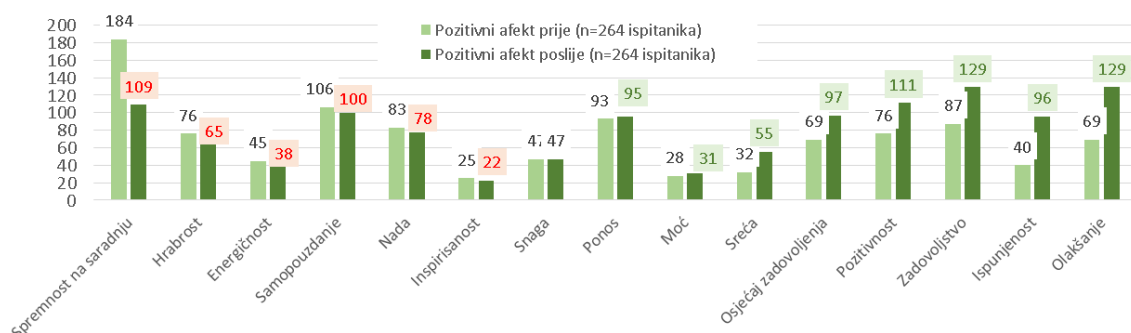
Slika 5 – Ukupno zdravlje ispitanika prije svjedočenja i u posljednja tri mjeseca

Prije, tokom i nakon svjedočenja

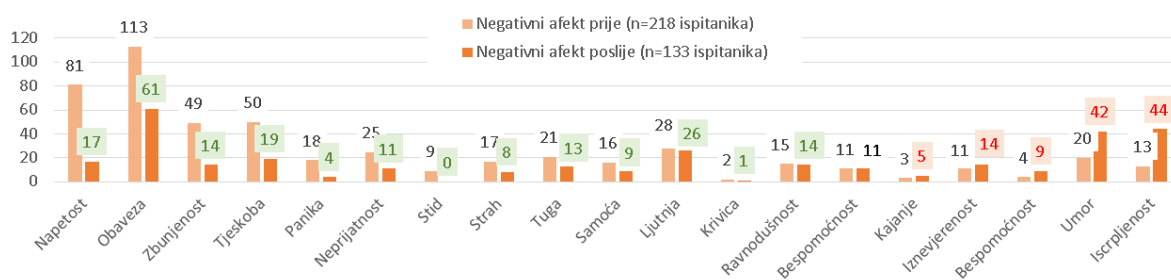
Gotovo svi svjedoci imali su neku reakciju na proces svjedočenja. Kad su razmislili o iskustvu svjedočenja, većina je navela da su osjetili visok nivo **pozitivnog afekta** i prije i nakon svjedočenja — s tim da su viši stepeni pozitivnog afekta bili nakon svjedočenja. Značajno povišenje afekta koje je nakon svjedočenja iskusio veliki broj ispitanika obuhvata osjećaj “zadovoljstva”, “olakšanja”, “pozitivnosti”, i “ispunjenosti” (slika 6, vrijednosti koje su se smanjile pokazane su crvenom bojom, a one koje su se povećale zelenom). Međutim, daleko najčešće prijavljeno stanje pozitivnog afekta je osjećaj “spremnosti na saradnju” *prije* svjedočenja: taj se osjećaj značajno smanjuje nakon svjedočenja.

Slika 6 – Pozitivni afekt: prije i nakon svjedočenja

Kad je riječ o **negativnom afektu**, svjedoci su naveli *značajno* niži stepen negativnog afekta u poređenju s pozitivnim stanjima kako prije tako i nakon svjedočenja. Štaviše, svjedoci su prijavili *značajno* niži stepen negativnog afekta nakon svjedočenja. Kao negativna stanja ispitanici su naveli “napetost”, “obavezu”, and “zbunjenost” među najčešćim odgovorima koji opisuju njihovo duševno stanje prije svjedočenja (slika 7, vrijednosti koje se smanjuju pokazane zelenom bojom), dok su se nakon svjedočenja češće osjećali “umorno” i “iscrpljeno” (slika 7, vrijednosti koje se povećavaju pokazane crvenom bojom).

Slika 7 – Negativni afekt: prije i poslije svjedočenja

Ukratko, kad je riječ o stanjima afekta koja su prijavili sami, ispitanici su naveli *više pozitivnog nego negativnog* afekta kako prije tako i poslije svjedočenja. Ovi nalazi sugeriraju da svjedoci, kad se prisjećaju svjedočenja, svoje iskustvo percipiraju više kao pozitivno iskustvo nego kao ponovnu traumatizaciju, što podržava zaključke istraživanja da svjedočenje može imati katarzične elemente i elemente zadovoljstva.

Pored fizičkih i emocionalnih reakcija koje svjedoci mogu iskusi tokom procesa svjedočenja, svjedoci se mogu součiti i sa drugim izazovima i preprekama. Više od jedne trećine ispitanika prijavilo je **logističke probleme** i **probleme povezane sa svjedočenjem** (odgađanja, promjene termina svjedočenja, periode čekanja, i boravak daleko od kuće, porodice i prijatelja). Neki ispitanici takođe su se žalili na **probleme sa simultanim prevođenjem** u sudnici i tačnošću prevođenja kad je riječ o onome što je rekao govornik i simultani prevodilac. To je posebno bio problem za govornike albanskog.

Strategije suočavanja

Od ispitanika je takođe traženo da razmisle o tome kako se nose sa teškim situacijama u svakodnevnom životu. Oni su mahom naveli da su njihove **strategije suočavanja** češće interne prirode, a otprilike polovina je navela da se često ili prilično često oslanja na vlastitu mentalnu izdržljivost time što se “koncentriše na svaki pojedinačni dan”, izbjegava teške situacije, koristi se humorom ili se fokusira na svoje uspjehe (rezultati nisu pokazani).

Ukupno gledajući, velika većina svjedoka (n=292) navela je da se barem jednom **internom strategijom suočavanja** služi prilično često ili vrlo često. Te kategorije obuhvataju misao “preživio sam i gore od ovog”, “bez obzira koliko je to teško, treba se uraditi”, ili “korištenje humora”, itd.

Suprotno tome, ispitanici su u manjem broju naveli **eksterne strategije suočavanja** (n=254) kao što su traženje psiho-socijalne podrške od porodice, prijatelja, saradnika, terapeuta, grupa za podršku i sl. Relativno malo svjedoka (21%) ponekad, prilično ili vrlo često traži podršku psihologa ili grupa za podršku. Valja primijetiti da samo pet posto od tih 21% traži profesionalnu terapiju ili grupnu podršku prilično ili vrlo često. Ovo upada u oči jer je više od 50% ispitanika reklo da im je podrška SŽS-e i činjenica da su u Haagu imali osobu za podršku pomogla u ublažavanju stresa. Pa ipak, po povratku kući ispitanici uglavnom ne traže sličnu profesionalnu pomoć.

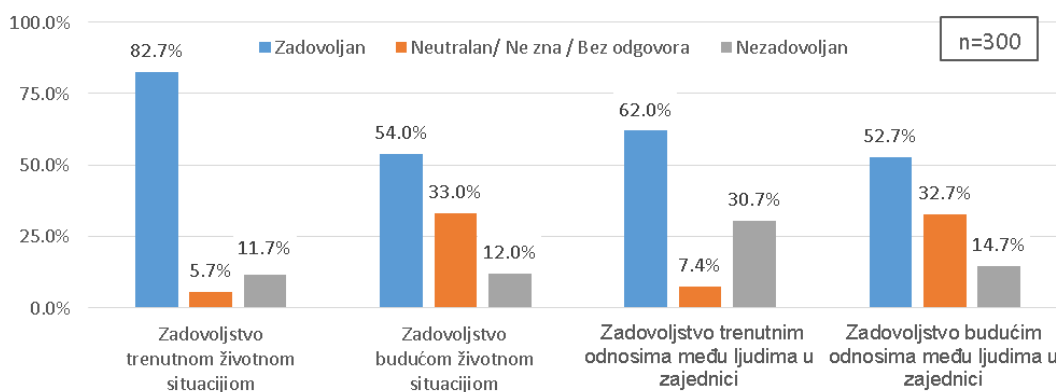
Konačno, kad je riječ o **korištenju raznih supstanci kao strategiji suočavanja**, više od dvije trećine (n=228) navelo je da ponekad, prilično često ili vrlo često koristi razne supstance. Po pitanju sve tri kategorije strategija suočavanja (interne, eksterne, korištenje supstanci), kod žena je utvrđena veća vjerovatnoća da će, suočene s teškim situacijama, pribjeći jednoj ili više takvih strategija nego muškarci (rezultati nisu pokazani).

SŽS je primijetila da su kod nekih svjedoka koji su svjedočili u više navrata nastupio **“zamor od svjedočenja”**. Imajući u vidu da je gotovo jedna trećina ispitanika svjedočila više od jednom postoji mogućnost da je svjedocima koji svjedoče više od jednom fizički i psihički teže nositi se sa ponovljenim iskustvom svjedočenja. Svjedoci koji svjedoče više od jednom mogu se suočiti i sa povećanim bezbjednosnim rizicima. Veze između višestrukog svjedočenja, dobrobiti i, posebno, bezbjednosti zavređuju daljnju analizu jer su druga istraživanja pokazala da oni koji smatraju da postoje prijetnje po njihovu bezbjednost imaju povišeni rizik od PTSP-a i depresije.

Zadovoljstvo životom

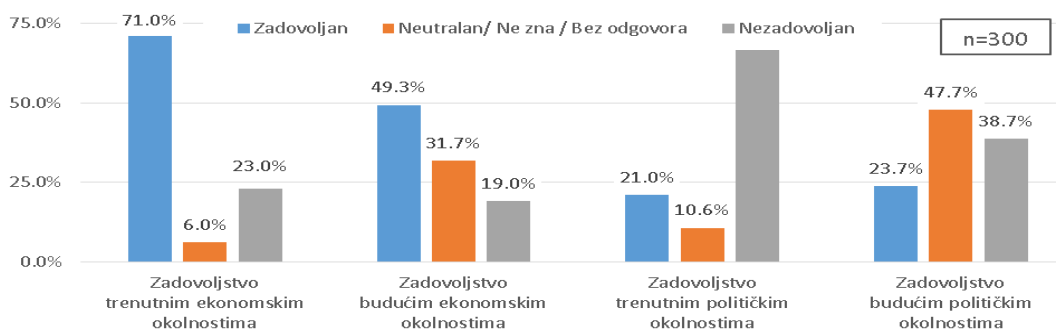
Drugi ključni element vezan za sveukupno zdravlje svjedoka tiče se toga koliko su ukupno zadovoljni svijetom oko sebe. Opšteuzevši svjedoci su izrazili optimizam kad je riječ o **životnoj situaciji u opštem smislu**. Više od 80% ispitanika navelo je da su zadovoljni ili vrlo zadovoljni sa svojom trenutnom životnom situacijom, iako samo 54% njih očekuje da će biti zadovoljni svojom situacijom u sljedećih dvije do pet godina. Najveći dio ispitanika naveo je da su zadovoljni ili donekle zadovoljni trenutnim **odnosima među ljudima u svojoj zajednici** (62%), a samo 52% njih očekuje da će biti zadovoljni u sljedećih dvije do pet godina.

Slika 8 – Zadovoljstvo sa životnom situacijom i odnosima među ljudima

Većina ispitanika takođe je navela da su zadovoljni svojom trenutnom **financijskom situacijom**, iako su i po tom pitanju nesigurni kad je riječ o budućnosti ili jednostavno nisu u stanju predvidjeti što bi se moglo dogoditi u sljedećih dvije do pet godina. Ono što je zajedničko većini ispitanika, u svim nacionalnim grupama, jeste nezadovoljstvo trenutnom **političkom situacijom** tamo gdje žive. Taj problem direktno utiče na lokalne zajednice, a na posljertku i način na koji se svjedoci nose sa posljedicama rata i svjedočenja.

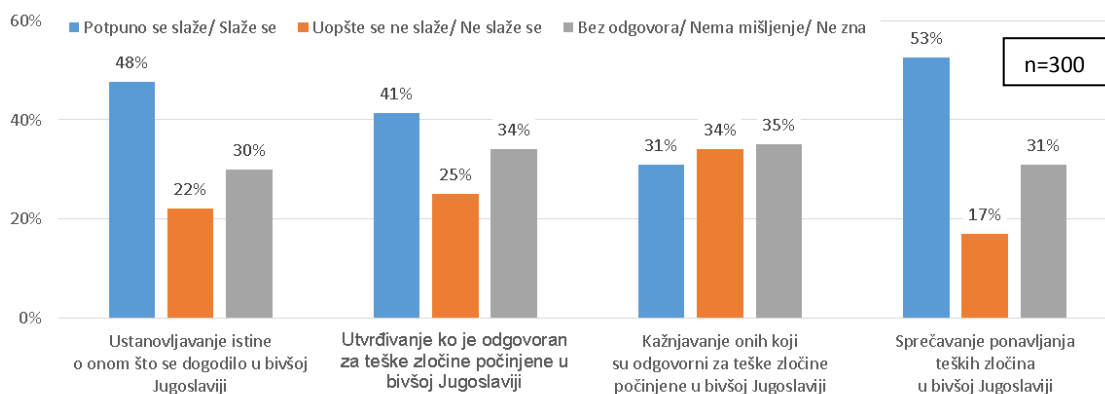
Slika 9 – Zadovoljstvo ekonomskim i političkim okolnostima

Viđenje MKSJ-a

Većina ispitanika smatra da MKSJ doprinosi sprečavanju da se teški zločini ponovno dogode, a više njih smatra da je MKSJ pomogao da se ustanovi istina o tome šta se dogodilo, kao i utvrdi tko je odgovoran. Međutim, samo jedna trećina smatra da je MKSJ obavio dobar posao kad je riječ o kažnjavanju odgovornih.

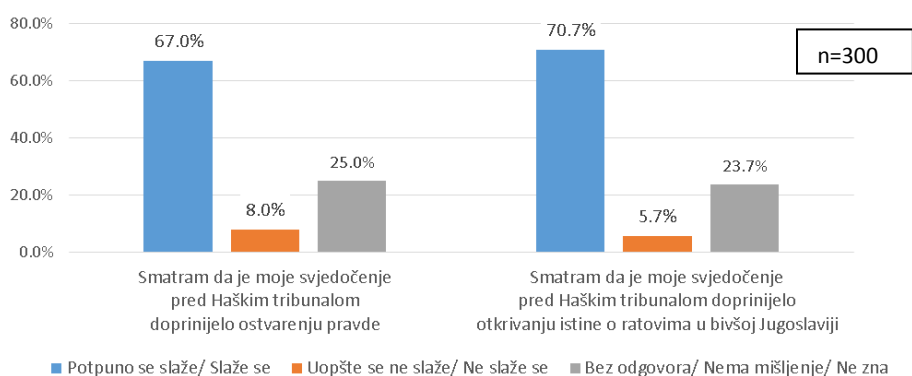
Slika 10 – Ispitanici koji misle da je MKSJ opšteuzevši obavio “dobar posao”

Pozitivne procjene MKSJ u velikoj mjeri variraju po nacionalnim grupama, kao što su i druga istraživanja pokazala. Kad je riječ o pitanjima kao što su “ustanovljavanje istine” i “utvrđivanje odgovornosti”, Bošnjaci i Albanci generalno su skloniji izraziti podršku postignućima MKSJ-a dok su Srbi i Hrvati tome uočljivo manje skloni.

Ovi nalazi oslikavaju dvostruku perspektivu ispitanika kad je riječ o međunarodnoj pravdi. S jedne strane, ispitanici su kritični prema opštim pitanjima vezanim za djelovanje MKSJ-a, kao što su trajanje suđenja i kazne izrečene osuđenim osobama. S druge strane, ispitanici smatraju da je MKSJ dobro sa njima postupao (bez obzira da li ih je tužilaštvo ili odbrana pozvala da svjedoče), i smatraju da su lično doprinijeli pravdi i istini.

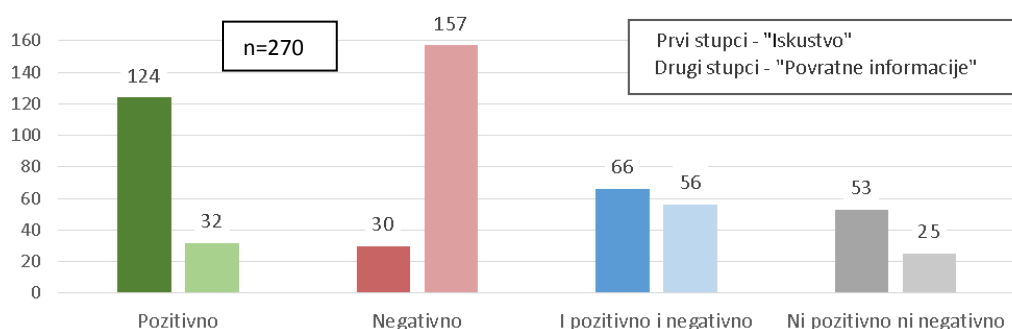
Slika 11 – Viđenje ispitanika o efikasnosti njihovog svjedočenja

Otvorena pitanja

U posljednjem dijelu upitnika ispitanici su dobili priliku da se slobodno izjasne o tri važna pitanja: (i) značenje i uticaj iskustava vezanih za svjedočenje; (ii) što bi oni promijenili u vezi sa postupkom svjedočenja; i (iii) njihovi savjeti svjedocima na budućim suđenjima za ratne zločine. Ova otvorena pitanja takođe su pružila bolji uvid u to šta svjedoci smatraju pozitivnim a šta negativnim. Kao što se pokazalo kad je riječ o pitanjima s više ponuđenih odgovora, ispitanici su pozitivniji kad govore o svojim ličnim iskustvima vezanim za svjedočenje pred MKSJ-om, ali kad razmišljaju o MKSJ-u i tome kako bi se on mogao poboljšati kao institucija, ispitanici su negativniji.

Slika 12 – Pozitivni i negativni komentari o iskustvu i povratne informacije

Na pitanje **šta je za njih značilo iskustvo svjedočenja** (slika 12, prvi stupci "Iskustvo") gotovo dvije trećine ispitanika navelo je pozitivne aspekte svjedočenja kao što su doprinos istini i pravdi, i pomoć MKSJ-u u procesu donošenja odluka, kao i doprinos istoriji, utvrđivanju činjenica i pravni značaj postupka ($n=124+66=190$). Manje od jedne trećine ispitanika navelo je negativne aspekte kao što su način na koji je sa njima postupano tokom svjedočenja i nezadovoljstvo sudskim vijećem, tužilaštvom ili odbranom, presudama i kaznama MKSJ-a ($n=30+66=96$). Neki od tih negativnih aspekata tiču se pripremnog razgovora, simultanog prijevoda, ispitivanja i prekidanja tokom svjedočenja.

Ispitanici su takođe upitani **što bi oni promijenili u postupcima MKSJ-a i procesu svjedočenja** (slika 12, drugi stupci "Povratne informacije"). Ukupno uzevši, ispitanici su dali više negativnih ($n=157+56=213$) nego pozitivnih odgovora ($n=32+56=88$), najvjerovatnije zato jer ih je pitanje potaklo da razmisle o tome kako bi se aktuelna praksa mogla poboljšati, što pretpostavlja davanje kritičnih povratnih informacija. No, bez obzira na to, najčešći odgovori ispitanika bili su da žele da se oni koji su izbjegli odgovornost privedu pred lice pravde, dok su drugi pak željeli da je MKSJ ekspeditivnije vodio svoja suđenja. Izvjestan broj svjedoka naveo je i potrebu da se svjedocima koji se vraćaju u još uvijek podijeljene zajednice pruži podrška poslije svjedočenja.

Konačno, na pitanje **šta bi savjetovali svjedocima** na budućim suđenjima za ratne zločine, odgovori ispitanika odražavaju mahom ono što su oni sami iskusili. Oni bi savjetovali svjedocima da govore istinu ($n=158$); da se dobro pripreme za svjedočenje ($n=79$); da se fokusiraju na ono što imaju reći i na iznošenje činjenica za buduće generacije ($n=61$); da budu objektivni ($n=57$) i da preduzmu korake kako bi mogli da se nose sa svojim stresom i smanje ga (rezultati nisu pokazani).

Preporuke

Na osnovu ove pilot-studije autori daju sljedeće preporuke:

- U međunarodnim i nacionalnim pravosudnim institucijama provesti **standardne programe praćenja nakon svjedočenja** za svjedoke kako bi se utvrdili mogući problemi u vezi sa bezbjednošću, duševnom i fizičkom dobrobiti i potrebama koje proizlaze iz postupka svjedočenja.
- Unutar pravosudnih institucija u ranoj fazi razraditi **sistem za podršku svjedoka** kako bi se ispunile potrebe prije, tokom i nakon svjedočenja i obezbijedila odgovarajuća briga i pomoć svjedocima. Kvalifikovano osoblje treba da bude locirano i u sjedištu suda i na terenu.
- Uspostaviti i razviti jake **veze unutar zajednica** gdje borave svjedoci i gdje se nalaze lokalni uredi, uključujući punktove za kontakt u vladinim i nevladinim institucijama kako bi se pomoglo radi bavljenja potrebama svjedoka tokom perioda nakon svjedočenja.
- U radu struktura za podršku svjedoka primijeniti **rodno senzitivan pristup** kako bi se smanjio negativni uticaj na svjedokinje i pospiješilo učešće žena u pravosudnim postupcima.
- Cirkulirati **informacije unutar šire zajednice svjedoka** kako bi se podigao nivo javne svijesti o procesu svjedočenja i o tome da iskustvo svjedočenja ne treba gledati kao nešto nužno teško ili negativno.
- Podići nivo javne svijesti o **dostupnim psihološkim tretmanima traume i pogodnostima koji oni nude**.
- Redovno davati svjedocima ažurirane informacije o važnim **dogadjima u suđenjima** na kojima su svjedočili (kao što su sporazumi o potvrdnom izjašnjanju o krivici, presude, puštanja optuženih na slobodu, itd.).
- Ustanoviti mjere da se svjedocima pomogne u **ostvarenju njihovog prava na reparaciju**, odnosno pružanje informacija i pomoći u vezi sa pravnim okvirom, troškovima i dostupnosti pravne pomoći za vođenje postupka za nadoknadu ili odštetu.

Zaključak

Ova pilot-studija potvrđuje da je postupak svjedočenja raznolik, složen i različit za svakog svjedoka.

Daljnje studije mogle bi dati još bolji uvid i trebale bi obuhvatiti:

- a) uticaj svjedočenja na suđenjima za seksualno nasilje kako na žene *tako i na* muškarce,
- b) svjedoke MKSJ-a koji su svjedočili u predmetima Hadžić, Karadžić, Mladić i Šešelj,
- c) svjedoke MKSJ-a koji žive van bivše Jugoslavije, i
- d) temeljitiju analizu zamora od svjedočenja i otpornosti svjedoka.

Ključna uloga koju svjedoci igraju u međunarodnoj pravdi naglašava potrebu za podrškom svjedocima, kako zbog njih samih tako i zbog mandata međunarodnih sudova. Jednako tako, stručnjaci i naučnici moraju bolje shvatiti uticaj svjedočenja na život svjedoka nakon što napuste sudnicu.

UNITED NATIONS - NATIONS UNIES
International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Tribunal Pénal International pour l'ex-Yougoslavie

Služba za žrtve i svjedoke

CASTLEBERRY
PEACE INSTITUTE

Dragocjeni finansijski doprinos od Ministarstva za inostrane poslove
Kraljevine Norveške

NORWEGIAN MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS

Podaci o slici na naslovoj strani (*wordle*):
vizualna reprezentacija najčešće korištenih riječi svjedoka u odgovorima na tri otvorena pitanja na kraju ankete